

Växjö Universitet
Polisutbildningen

Termin 4
HT 2003
Handledare:
Lena Matthijs

Egenmäktighet med barn

Johan Holm
P4C2

Innehållsförteckning

Förkortningar	2
1. Inledning	3
1.1 Syfte och problemformulering.....	3
1.2 Metod och material.....	4
2. Bakgrund	5
3. Juridiska utgångspunkter	7
3.1 Egenmäktighet med barn.....	7
3.2 Rättsfall.....	8
3.2.1 Bortföra utan beaktansvärda skäl (NJA:1983sid750).....	8
3.2.2 Barns bästa (RH 1987:86).....	9
3.2.3 Samtycke (RH 1999:68).....	9
3.2.4 Beaktansvärda skäl (B4541-02).....	10
3.3 Haagkonventionen.....	10
3.4 Diskussion.....	11
4. Återförande av barn till vårdnadshavare	12
4.1 Verkställighet av domar och beslut.....	12
4.2 Verkställighet vid gemensam vårdnad.....	13
4.2.1 Överflyttning till England, (mål nr 6268-2002).....	13
4.3 Omedelbart omhändertagande.....	14
4.4 Diskussion.....	14
5. Sammanfattning	15
Litteraturförteckning	16
Rättsfallsförteckning	17

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
FB	Föräldrabalken
HD	Högsta domstolen
LR	Länsrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PL	Polislagen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SoL	Socialtjänstlagen
TR	Tingsrätten

1. Inledning

Sommaren 2003 när jag arbetade med att skriva anmälningar på polisen i Eslöv, tog jag upp en anmälan av en förtvivlad ung man och dennes ursinniga mor. Bakgrunden var en separation mellan den unge mannen och en yngre kvinna med gemensam vårdnad om en pojke i tvåårsåldern. Den gemensamma vårdnaden hade varit haltande en längre tid och två månader tidigare, då modern enligt överenskommelse skulle överlämna barnet till fadern, dök hon inte upp och gjorde sig oanträffbar. Mannen hade via omvägar hört att hon befann sig på en annan ort tillsammans med barnet och en ny pojkvän, men någon adress eller telefon hade mannen inte lyckats få tag i, trots lång och mödosam efterforskning.

Frågan uppkom om kvinnans handlande var en brottslig gärning eller ett civilrättsligt spørsmål. Något tillfredställande svar lyckades jag inte få och min rubricering av anmälan blev egenmäktighet med barn. Utredare på polisstationen och en rådfrågad åklagare menade i efterhand att något brott troligen inte förelåg. Jag kände mig dock inte tillfreds med okunnigheten och de delade meningar jag mötte beträffande denna situation.

1.1 Syfte och problemformulering

Gemensam vårdnad är idag den vanligaste förekommande vårdnadsformen sedan föräldrar med gemensamma barn har separerat. Med ovanstående fallbeskrivning som exempel är mitt syfte att utreda under vilka förutsättningar som egenmäktighet med barn (7:4 BrB) kan utdömas vid gemensam vårdnad, samt på vilket sätt barn, som egenmäktigt bortförts, återförs till den andre vårdnadshavaren. Min problemformulering är:

- När och på vilka grunder straffbeläggs den vårdnadshavare som egenmäktigt bortför barn som står under gemensam vårdnad?
- Hur återförs barn som egenmäktigt bortförts av en vårdnadshavare?

1.2 Metod och material

Uppsatsen bygger på litteraturstudier av i huvudsak lagtext och rättsfall, men även på litteratur som berör familjerätt och civilrätt.

Uppsatsen är disponerad i fyra kapitel. I det andra kapitlet ges en beskrivning av den bakgrund som vanligen föregår en brottsanmälan om egenmäktighet med barn. I tredje kapitlet beskriver jag de förutsättningar som uppställs i brottsbalken beträffande egenmäktighet med barn och anknyter till relevanta rättsfall och domslut för att få en klarare bild av rådande praxis. I uppsatsens fjärde kapitel tar jag upp hur barn, som egenmäktigt bortförts av en vårdnadshavare, återförs av rättssamhället till den vårdnadshavare som begär sin rätt. Kapitel tre och fyra avslutas med en kort diskussion där jag ger uttryck för egna reflektioner och lyfter fram slutsatser. Uppsatsen sammanfattas i en avslutning.

2. Bakgrund

Barn har rätt till nära och goda relationer till båda sina föräldrar. En förutsättning för detta är att föräldrarna tar aktiv del av och ansvarar för barnets uppfostran och utveckling. Gemensam vårdnad är en bestämmelse som tillkommit för att främja relationerna mellan barn och föräldrar och skapa ett gemensamt ansvar för barnet, oavsett om föräldrarna är sammanboende eller inte. Att ha gemensam vårdnad om ett barn innebär att föräldrarna tillsammans med barnet skall bestämma i frågor som är av betydelse för barnet. Om föräldrarna inte bor ihop är det ett gemensamt beslut vem som skall ha den faktiska vården av barnet och hur den andre föräldern ska träffa barnet. Barnets bästa skall vara utgångspunkten i alla diskussioner som rör barnet (Socialstyrelsen 2003).

Är föräldrarna till ett barn gifta blir båda automatiskt vårdnadshavare. Om så inte är fallet är modern ensam vårdnadshavare till dess fadern bekräftat faderskapet hos socialnämnden, samtidigt som föräldrarna uppger att de vill ha gemensam vårdnad (6:3-4 FB). En vårdnadshavare har ansvar för att barnet får den omvårdnad, trygghet, försörjning, utbildning och uppfostran som det har rätt till (ibid.) Den gemensamma vårdnaden fortgår i regel även efter en skilsmässa eller separation. Ett halvår efter separationen har 95 % av tidigare gifta föräldrar gemensam vårdnad. Motsvarande siffra för tidigare sambor med barn är 84 % (Schiratzki 2002:90).

I ett rättsfall från 1999 (NJA 1999 s. 451) behandlar HD frågan om gemensam vårdnad med hänsyn till ändringen 1998 i 6 kap 5 § FB. Ändringen innebar att rätten kan förordna om gemensam vårdnad även då en av föräldrarna motsätter sig detta. HD anser att lagstiftaren numera förutsätter att gemensam vårdnad är till barnets bästa. Endast då det framkommer särskilda omständigheter som talar mot gemensam vårdnad, skall en av föräldrarna ensam anförtros vårdnaden. Så skall även vara fallet då båda föräldrarna motsätter sig den gemensamma vårdnaden (Schuldt 2000:281ff).

En separation kan vara mycket uppslitande och ibland blir den gemensamma vårdnaden om barnen den fråga som överskuggar allt annat. Det är i många avseenden bäst om föräldrarna själva kan komma överens i vårdnadsfrågan. Om det inte går att nå en överenskommelse kan kommunen erbjuda samarbetsamtal,

under ledning av en sakkunnig, för att nå enighet om vårdnad och umgänge (6:18 FB). Är samtalen resultatlösa kan föräldrarna vända sig till TR, som kan besluta att föräldrarna återigen skall försöka enas genom samarbetsamtal. TR uppdrar därmed åt socialtjänsten att genom samtal med föräldrarna försöka nå slutsatser om vad som är bäst för barnet. När ingen framgång tar TR över ansvaret för beslut om vem som skall vara vårdnadshavare. TR kan begära en utredning av socialnämnden (6:19 FB) om föräldrarnas situation för att få underlag för beslut (Socialstyrelsen 2003). Ofta är det denna typ av tvist som föregår min frågeställning om egenmäktighet med barn.

3. Juridiska utgångspunkter

I polislagen (2 § PL) framgår att en av polisens huvuduppgifter är att utreda brott. Innan en brottsutredning initieras bör det konstateras om brott verkligen föreligger.

Föräldrabalken (6 kap FB) reglerar frågor som rör vårdnad, boende och umgänge för barn som inte är myndiga. Grundläggande är att vårdnadshavare som lever åtskilda skall möjliggöra umgänge mellan barnet och den andre vårdnadshavaren, med utgångspunkt i att barnet har rätt till umgänge med båda sina föräldrar (6:15 FB).

Min frågeställning rör vårdnadshavare som inte möjliggör den kontakt med barnet som är föreskriven i föräldrabalken. Därvid uppkommer frågan om en brottslig gärning kan föreligga och om straffansvar enligt brottsbalken i så fall kan utkrävas. Det lagrum som aktualiseras är egenmäktighet med barn (7:4 BrB).

3.1 Egenmäktighet med barn (7:4 BrB)

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärda skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

/.../

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, skall gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

(7:4 BrB)

Den del av lagtexten, som min problemformulering har som utgångspunkt, gäller då vårdnadshavare utan beaktansvärda skäl egenmäktigt bortför barn från den andre vårdnadshavaren. Av lagen framgår att det är *utan beaktansvärda* skäl och *bortför* som blir själva kärnpunkten vid bedömning.

Regeln är tillkommen med hänsynstagande till barnets bästa. Ett barn skall inte behöva ryckas upp från sin invanda miljö utan att beaktansvärda skäl föreligger (Dahlström m fl. 2001: 148f). Schiratzki (1997:311ff) menar emellertid att det råder oklarhet om det är barnets eller vårdnadshavarens rätt som skyddas av lagbestämmelsen. Till skillnad från grunderna i FB ges barnets bästa endast en indirekt betydelse. Barnets bästa får betydelse främst vid bedömning av rekvisiten *utan beaktansvärda skäl*, som enligt praxis skall utgå från barnets bästa.

Då förarbeten inte direkt ger någon vidare vägledning om lagens tillämplighet har jag granskat rättsfall för att få uppgifter om den praxis som råder.

3.2 Rättsfall

3.2.1 Bortföra utan beaktansvärda skäl (NJA:1983 s.750)

Fallet behandlade frågan om hur uttrycken *bortföra* och *utan beaktansvärda skäl* skall tolkas. Åklagaren yrkade att mannen ifråga, egenmäktigt och utan beaktansvärda skäl, bortfört sin dotter som stod under gemensam vårdnad. Mannen hänvisade till flickans bästa som motiv till sin handling. HD menade att mannen gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn och fastställde därmed hovrättens dom. I domskälen fastslog HD att om en av två makar, som gemensamt har vårdnaden om ett barn, egenmäktigt för bort barnet gör han sig skyldig till egenmäktighet med barn, under förutsättning att bortförandet sker utan beaktansvärda skäl. Vid bedömning om beaktansvärda skäl föreligger, skall domstolen bortse från vårdnadshavarens intresse av att ha barnet hos sig och enbart utgå från barnets bästa. Beaktansvärda skäl för en vårdnadshavare att egenmäktigt föra bort barnet kan vara om barnet, i den miljö det vistas, riskerar att utsättas för övergrepp eller ohälsa eller av andra skäl utvecklas ogynnsamt och inte får det stöd och skydd som barnet behöver. HD fann inget som tydde på att några av dessa förutsättningar var uppfyllda i det aktuella fallet. Snarare var situationen sådan att det innebar risker för barnet att skiljas från modern och det invanda hemmet.

HD ansåg att det i fråga om bortförande i lagens mening krävdes att avsikten med åtgärden var att tills vidare, eller i vart fall mer än blott tillfälligt, skilja barnet från sin tidigare miljö och vårdnadshavare.

3.2.2 Barns bästa (RH 1987:86)

Hovrätten dömde en man till maximistraffet för egenmäktighet med barn. Mannen hade egenmäktigt bortfört sina två barn, som stod under gemensam vårdnad, från Sverige till Tunisien. Mannen åberopade barnens bästa och menade att beaktansvärda förelåg på grund av barnens psykiskt dåliga hälsa i Sverige och moderns bristande omvårdnad. I domskälen yttrade hovrätten att beaktansvärda skäl att bortföra ett barn kan vara att skydda det mot övergrepp eller skadliga intryck. I sådana fall skall inte dömas för egenmäktighet med barn. Vid tiden för bortförandet fanns det inget som styrkte att modern skulle ha misskött barnen eller brustit i den omvårdnad som situationen krävde. Några beaktansvärda skäl kunde således inte åberopas.

Som motiv till det utdömda maximistraffet angav hovrätten de försvårande omständigheter det måste innebära för barnen att ryckas upp från sin invanda miljö och föras till ett främmande land helt utan kontakt med det gamla hemmet och utan att någonsin få träffa sin andra förälder.

3.2.3 Samtycke (RH 1999:68)

Åklagaren åtalade en man för grov egenmäktighet med barn sedan denne utan beaktansvärda skäl och enligt en förberedd brottsplan egenmäktigt bortfört sina två barn till Tunisien under tiden barnen stod under föräldrarnas gemensamma vårdnad. Mannen bestred brottsrubriceringen eftersom han inte ansåg att han egenmäktighet bortfört barnen. Däremot hade han och barnen, med samtycke från barnens mor, rest till en för barnen välkänd adress i Tunisien. Den planerade återresan försköts en och en halv månad, eftersom flygbiljetten var gällande i tre månader från utresedatum.

Hovrätten ogillade åtalet om egenmäktighet med barn. Det ansågs inte utgöra en straffbelagd handling att vid gemensam vårdnad, mot den andres vilja, kvarhålla barnet på en plats dit barnet rest med båda vårdnadshavarnas samtycke. Hovrätten tolkade bestämmelsen så att den straffbelägger endast det förhållande att någon som har del i vårdnaden rent faktiskt medverkar till att föra bort barnet, men däremot inte att denne hindrar barnet från att återförenas med den andre vårdnadshavaren.

3.2.4 Beaktansvärda skäl (B4541-02)

I november 2003 beslutade hovrätten att en kvinna gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn. Paret hade separerat men hade gemensam vårdnad om barnen, även om barnen i normalfallet bodde hos fadern. Ett intermistiskt beslut om att barnen skulle bo hos fadern var fattat av TR. Efter att barnen vistats hos modern vägrade hon att lämna tillbaka barnen, eftersom de enligt modern berättat att de utsatts för sexuella övergrepp av fadern. Hovrätten menade i motsats till TR att det inte var styrkt att någon nödsituation förelåg och kvinnan hade därmed inte beaktansvärda skäl för sitt agerande. Påföljden blev böter. Någon vikt lades inte, till skillnad från RH 1999:68, vid att barnen till en början vistats hos modern med pappans samtycke.

3.3 Haagkonventionen

En speciell problematik utgör de fall då barn olovligen bortförs och kvarhålls i utlandet. Till följd av ökad rörlighet över gränserna har vårdnadstvister med internationella inslag ökat. Domstolar har domsrätt enbart inom sitt lands gränser, vilket gör vårdnadstvister över nationsgränser till ett delikat problem då det i många länder inte utgör något brott att föra bort sitt barn. Vid flertalet av internationella bortföranden tar den bortförande föräldern barnet till sitt hemland (UD-info 1999:7ff).

Haagkonventionen antogs 1980 för att utgöra ett medel och en möjlighet att genom internationellt samarbete återföra barn till det land från vilket det bortförts. Sverige anslöt sig till konventionen 1989. Konventionens syfte är att förhindra att barn olovligen förs bort, samt att säkerställa att barn återförs till sin tidigare miljö fortast möjligt. En förutsättning för att konventionen skall kunna tillämpas är att barn förs bort eller hålls kvar i strid med den rätt till vårdnad som vårdnadshavaren har. Ett bortförande eller kvarhållande skall anses som olovligt enligt lagen i det land där barnet hade sin hemvist omedelbart före bortförandet eller kvarhållandet (ibid.).

3.4 Diskussion

Ett syfte med uppsatsen var att utreda när och på vilka grunder det blir straffbart för en vårdnadshavare att egenmäktigt bortföra ett barn som står under gemensam vårdnad. Tidigt kunde jag konstatera att det var lagtextens ord *bortföra* och *beaktansvärda skäl* som utgjorde själva bedömningsfrågan om brott förelåg. Utifrån de rättsfall jag har presenterat drar jag slutsatsen att följande rekvisit skall vara uppfyllda för straffansvar:

- Barnet skall av en vårdnadshavare, rent faktiskt, ha bortförts från den andre vårdnadshavaren. Att en vårdnadshavare vägrar återlämna barnet, sedan denne med den andre vårdnadshavarens samtycke tagit med sig barnet, faller inte in under straffbestämmelsen.
- Beaktansvärda skäl får inte föreligga som stöd för bortförandet av barnet. I de rättsfall jag har presenterat uppställer domstolen kravet att beaktansvärda skäl skall vara styrkta för att bortförandet inte skall vara lagstridigt. Att ena parten misstänker eller påstår att den andre förgriper sig på barnet är inte ensamt skäl till straffbefrielse.

De situationer som inte rymmer dessa två rekvisit faller inom det civilrättsliga området och kan tas upp av TR som ett civilmål, sedan en part lämnat in en stämningsansökan.

4. Återförande av barn till vårdnadshavare

4.1 Verkställighet av domar och beslut

I fall då en dom eller ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge inte efterlevs kan verkställighet sökas hos LR. Rätt att begära verkställighet har vårdnadshavare eller förälder som har umgängesrätt fastställd av domstol (Schiratzki 1997:302). Huvudregeln är att vad en allmän domstol beslutat, eller vad föräldrarna med socialnämndens godkännande ingått avtal om, skall efterlevas. Därmed förutsätts det att verkställighet skall medges. Verkställighet kan dock hindras i vissa situationer (21:5-6 FB). Är barnet tolv år eller har uppnått motsvarande mogen ålder, får LR inte besluta i strid med barnets vilja om det inte är nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Verkställighet kan även vägras av LR om det är uppenbart att förhållandena ändrats sedan allmän domstol meddelat dom eller beslut eller socialnämnden godkänt föräldrarnas avtal. Utöver dessa hinder kan LR vägra verkställighet om det finns en risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skall skadas (Schiratzki 2002:124f).

Länsrätten kan besluta om olika åtgärder. I första hand försöker man få barnet utlämnat på frivillig väg och LR kan uppdra åt en lämplig person att verka för en sådan lösning under maximalt två veckor (21:2 FB). När man ingen lösning kan LR besluta om vite eller hämtning genom polismyndighetens försorg. Vite innebär att den som undanhåller barnet hotas betala en kännbar summa pengar om inte barnet överlämnas. Polishämtning bör ses som en sista utväg och åtgärder som rör barnet skall ske på ett så skonsamt sätt som möjligt. I de fall hämtning blir aktuell har lagstiftaren försökt skydda barnet i möjligaste mån. Någon som kan vara till stöd för barnet skall närvara. Finns kontaktperson utsedd enligt SoL bör denne anlitas och om möjligt bör även barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka (21:9 FB). Regelverket skiljer sig åt om verkställigheten avser vårdnad, boende eller överlämning alternativt om verkställigheten gäller umgänge (21:3 FB). I det första fallet får LR besluta om hämtning om verkställighet inte annars kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika

att barnet lider allvarlig skada. Gäller verkställigheten umgänge får LR besluta om hämtning i det fall verkställighet inte annars kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge (Schiratzki 2002:124f).

4.2 Verkställighet vid gemensam vårdnad

Är vårdnaden gemensam är möjligheten till verkställighet begränsad. Det finns ingen möjlighet att begära verkställighet av kontakt vid gemensam vårdnad. Verkställighet kan dock begäras i de fall den andre vårdnadshavaren egenmäktighet fört bort eller kvarhållit barnet (21:7-8 FB). LR kan i sådana fall vägra verkställighet endast om det är påkallat att vårdnaden först prövas av allmän domstol.

Barn som egenmäktigt bortförts av en vårdnadshavare får inte hämtas av den andre vårdnadshavaren. Att själv tas sig denna rätt innebär en egenmäktighet med barn (7:4 BrB).

4.2.1 Överflyttning till England, (mål nr 6268-2002)

En gift kvinna, bosatt i England, tog utan makens vetskap deras dotter till Sverige. Barnet stod under föräldrarnas gemensamma vårdnad och fadern menade att dottern olovligen bortförts från honom. Han yrkade i Länsrätten att dottern skulle överlämnas till honom i England. Kvinnan hade lämnat sin man eftersom han enligt henne misshandlat henne vid flera tillfällen. Väl i Sverige ansökte hon i TR om äktenskapsskillnad och ensam vårdnad om dottern. Kvinnan bestred överlämnande till fadern och framhöll att det i praktiken endast var hon som skött om dottern.

LR konstaterade att barnet olovligen bortförts och att förutsättning därmed fanns för överflyttning till fadern. Men LR lade vikt vid kvinnans uppgifter om dotterns starka anknytning till henne och att fadern saknade förmåga att ta hand om dottern. Med hänsyn till barnets låga ålder ansåg LR att det fanns risk för att

flickans själsliga hälsa skulle skadas vis en överflyttning till fadern och ansökan om överflyttning avslogs.

Kammarrätten framhöll emellertid att det krävs tydliga, objektiva, påvisbara omständigheter, som talar för att det finns en allvarlig risk att en överflyttning skadar barnets kroppsliga eller själsliga hälsa, för att hinder mot överflyttning skall föreligga. De uppgifter som kvinnan anfört utgjorde enligt Kammarrätten inte en sådan allvarlig risk för skada och faderns ansökan om överflyttning lämnades bifall. Överflyttningen ska ske genom polismyndighetens försorg.

4.3 Omedelbart omhändertagande

I mål om verkställighet kan TR förordna om att barnet omedelbart skall tas om hand om det finns risk för att barnet kan föras ut ur landet eller om det av annan anledning är brådskande. I ett sådant brådskande fall, när beslut inte kan avvaktas, får polismyndigheten vidta sådana åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Något mål behöver inte vara anhängigt för att en sådan åtgärd skall kunna vidtas. LR skall genast lämnas besked om åtgärden, för att utan dröjsmål pröva om åtgärden skall bestå. I likhet med hämtning, som sker i andra fall, skall om möjligt läkare samt företrädare för socialtjänsten eller utsedd kontaktperson närvara (21:10 FB).

4.4 Diskussion

De juridiska möjligheterna att återföra barn till vårdnadshavare verkar vara goda, men processen tycks tungrodd, då det ofta uppställs krav på en tingsrättsdom för att länsrätten skall fatta beslut om verkställighet.

I likhet med att beaktansvärda skäl måste vara styrkta i föregående kapitel, ställer domstolen kravet att det krävs tydliga objektiva påvisbara omständigheter, som talar för att det finns en allvarlig risk att en överflyttning skadar barnets kroppsliga eller själsliga hälsa, för att hinder mot överflyttning skall föreligga.

5. Avslutning

Egenmäktighet med barn är ett komplext problem. Trots denna uppsats är jag inte till fullo övertygad om hur den situation jag inledningsvis beskrev skall bedömas. Hade jag haft mer kött på benen om gällande lagstiftning och praxis vid anmälanstillfället hade jag förmodligen ställt andra frågor och fått mer relevanta svar.

Förundersökningsledaren i Eslöv gjorde gällande att ärendet med största sannolikhet skulle läggas ner och inte bli föremål för någon vidare utredning eftersom det enligt henne var ett civilrättsligt problem. Men jag hävdar, med min uppsats som grund, att moderns handlande mycket väl skulle kunna rubriceras som egenmäktighet med barn. Modern hade inte faderns samtycke att bortföra sonen till okänd ort. Huruvida modern hade beaktansvärda skäl för sitt handlande är för mig okänt och blev troligen aldrig utrett.

Om det fastslagits att sonen egenmäktigt bortförts av modern skulle fadern kunna begära verkställighet hos LR för att återföra sonen. Det är dock troligt att LR i detta fall ansett att det var påkallat att vårdnaden först blev prövad av allmän domstol innan ett eventuellt beslut om verkställighet skulle bli aktuellt.

Litteraturförteckning

- Dahlström m fl. *Brott & Påföljder*. Göteborg 2001.
- Schiratzki, Johanna *Vårdnad och vårdnadstvister*. Stockholm 1997
- Schiratzki, Johanna *Barnrättens grunder*. Lund 2002.
- Socialstyrelsen *Familjerätt 2002*. Stockholm 2003.
- Socialstyrelsen *Gemensam vårdnad - Vad innebär det?* Stockholm 2003.
- Schuldt, Johan m fl. *Familjerätt*. Stockholm 2002.
- UD-info *Bortförda och kvarhållna barn i utlandet. Olovliga bortförande eller kvarhållande av barn i internationella förhållanden och Haagkonventionen om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn*. Stockholm 1999.

Rättsfallsförteckning

HD

NJA: 1983 s. 750

NJA: 1999 s. 451

Hovrätten

RH 1987:86

RH 1999:68

B 4541-02

Kammarrätten

Mål nr 6268-2002, dom 2002-12-11.